
Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri

The Memorandum of Understanding between Turkey and Libya on Maritime Boundaries in the Mediterranean Sea : Possible Future Impacts of Agreement on Turkey-Israel Relations

Teslim: 3 Ocak 2021

Onay: 20 Ekim 2021

Mevlüt BULUT *
Seher BULUT **

Özet

27 Kasım 2019’da Türkiye ile Feyyaz El Serrac başkanlığındaki Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasında imzalanan mutabakat muhtırası ile iki ülkenin Akdeniz’de karşılıklı kıyıları arasında deniz yetki alanları belirlenmiştir. Muhtıra, Türk hükümeti tarafından Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan kaynaklı hakların korunmasının ve bu haklardan doğan doğal kaynak arama ve işletme faaliyetlerinin meşruiyetinin sağlanması açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Fakat muhtıranın gerçekleştirilme süreci gerek Libya gerek bölgedeki bazı gelişmeler ve anlaşmaya gelen bazı reaksiyonlar nedeniyle bir takım meydan okuma ile karşı karşıyadır. Libya’da bulunan siyasi yönetimin maruz kaldığı baskılar nedeniyle gücünü koruyamama ihtimali ilerleyen süreçte muhtıranın karar alma süreçleri içerisinde uygulanırlığının sağlanmasına dair soru işaretleri oluşturmaktadır. Ayrıca anlaşmanın bölgede bulunan Yunanistan, Mısır, İtalya, Güney Kıbrıs ve İsrail gibi aktörlerin tepkisini çekmesi bu aktörler tarafından muhtıranın uygulanma sürecinde bazı zorluklar ortaya konulması ihtimalini taşımaktadır. Çalışma öncelikli olarak, muhtıranın Türk yönetimi açısından sahip olduğu önemi ve muhtıranın imzalanmasına neden gerek duyulduğu sorularına cevap aramaktadır. Sonrasında ise anlaşmanın kendileri tarafından ‘endişe ile takip’ edildiğini ifade eden

---

* Dr., abmbulut81@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5493-0519

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Medipol Üniversitesi, seher.bulut@ankaramedipol.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5962-2013

İsrail'e odaklanmakta ve İsrail yönetimi tarafından anlaşmanın nasıl algılandığı incelenmektedir. Çalışma son olarak Mavi Marmara olayı sonrası gerileyen Türkiye-İsrail ilişkilerinin 2016 yılında imzalanan anlaşma ile normalleşme sürecine girmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilen Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları meselesinin evrildiği boyutu ortaya koymakta ve muhtıranın mevcut ilişkiler açısından hangi sonuçlar ortaya koyacağını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler : *Türkiye – Libya Mutabakat Muhtırası, East Med Anlaşması, Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması, İsrail, Türkiye-İsrail İlişkileri.*

Abstract

With the Memorandum of Understanding on November 27, 2019 between Turkey and the head of Libya's Government of National Accord (GNA) Feyyaz el Serrac is Maritime Boundaries in the Mediterranean Sea of both countries is determined. The memorandum has been evaluated by the Turkish government as an important development in terms of protecting the rights arising from international law in the Eastern Mediterranean and the legitimacy of natural resource exploration and operation activities arising from these rights. However, the process of the memorandum's realization faces a number of challenges due to political developments in Libya and reactions of some countries to the agreement. Possibility of maintaining its power due to the pressures faced by the political administration in Libya it creates in the coming period question marks about ensuring the applicability of the memorandum in decision making processes. In addition, the reaction of some actors in the region such as Greece, Egypt, Italy, Greek Administration of Southern Cyprus and Israel is likely to present some difficulties in the implementation of the memorandum by these actors. The study primarily seeks to answer the questions of the memorandum's importance for the Turkish administration and why the memorandum needs to be signed. Afterwards, it focuses on Israel, which states that the agreement was "followed by anxiety" by them, and how the agreement was perceived by the Israeli administration. The study finally focuses on the dimension energy sources issue on Eastern Mediterrean, which was an important factor to start of normalization process Turkey-Israel relations in 2016 after Mavi Marmara incident and evaluates which results the memorandum will produce in terms of existing relationships.

Keywords: *Turkey - Libya Memorandum of Understanding, East Med Agreement, Maritime Jurisdiction Limitation, Israel, Turkey-Israel Relations*

GİRİŞ

20. yüzyılın başından itibaren bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte dünya nüfusunun hızlı artış göstermesi, enerji ve denizlerdeki doğal kaynaklara olan ilgiyi artırmıştır. Denizlerde doğal kaynaklar vasıtasıyla temin edilen ürünlerin ve enerjinin taşınması ise düşük maliyet sebebiyle deniz yoluyla yürütülmektedir.¹ Bu minvalde 2000’li yılların başında Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynaklarıyla ilgili sondaj ve keşif faaliyetleri artmış, kıyıdaş devletlerarasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve tespiti meselesinin belirginleşmesine sebebiyet vermiştir.

Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının tespiti ve sınırlandırılması meselesi ise, esas anlamda kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölge (MEB) alanları üzerinden cereyan etmektedir. Konuya dair ortaya koydukları eylem ve söylem yoğunlukları farklı olmakla beraber devletlerin kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölge konusundaki tek taraflı, birbirinden farklı yorumlamaları bulunmaktadır.

Konuyla ilgili bölgede yer alan aktörlere bakıldığında bunların; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Filistin, Mısır, İsrail, Suriye, Lübnan, Libya, Libya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olduğu görülmektedir. Bunula beraber bölgede kıyısı bulunmayan aktörlerin de bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmeleri enerji ve güvenlik politikalarıyla ilgili bölgede aktif bir dış politika izlemeleri bölgeyi daha hassas bir hale getirmektedir.²

Çalışma öncelikli olarak, Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakat muhtırasının Türkiye açısından önemine vurgu yapmakta ve söz konusu mutabakat muhtırasının imzalanma sebeplerini araştırmaktadır. Akabinde ise mutabakat muhtırasının kendileri tarafından ‘endişe ile takip’ edildiğini ifade eden İsrail’e odaklanılmakta, İsrail yönetimi tarafından nasıl algılandığı incelemektedir. Söz konusu mutabakat muhtırasının Türkiye ve İsrail açısından özellikle enerji arama ve transferi konularında bir araya gelmelerine zemin hazırlayan önemli bir gelişme olduğu hipotezi üzerinde durulmaktadır.

---

¹ İsmail Demir, “Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler”, *Adalet Dergisi*, 65, (2020), s. 29.

² Eren Alper Yılmaz, “Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası’nın Dünü ve Bugünü”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 48, (2020), s.29.

Çalışmada ayrıca araştırma sonuçları, mevcut literatürün ve ikincil kaynakların analiz edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Türkçe, Almanca ve İngilizce kaynaklar kullanılmıştır. Çalışmayı hâlihazırda mevcut bulunan araştırmalardan ayıran önemli bir özelliği, Türkçe, İngilizce ve Almanca kaynaklara dayanarak tekdüze bir bakış açısı üzerinden değerlendirmelerde bulunulmaktan kaçınılmasıdır. Çalışma literatüre bu anlamda özgün bir perspektifle katkıda bulunmaktadır.

1. KAVRAMSAL BELİRLEMELER

Burada öncelikli olarak bir takım kavramsal belirlemelerde bulunmak konunun ilerleyişi açısından önem arz etmektedir.

Öncelikli olarak deniz yetki alanları kavramına bakılacak olunursa bu kavram; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeyi ifade etmektedir. İç sular ve karasularındaki egemenlikler devletler açısından, uluslararası hukuktan kaynaklanan bir takım sınırlandırmalar hariç olmak suretiyle tamdır. Bununla beraber; bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB için egemenlikler sınırlıdır.³

Söz konusu kavramları uluslararası hukuk bağlamında kapsamlı şekilde ele alan bir hukuki metin olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) karşımıza çıkmaktadır. BMDHS 10 Aralık 1982 tarihine Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde imzalanmıştır. BM’de yapılan oylamada BMDHS için 130 ülke olumlu oy verirken Türkiye, ABD, İsrail ve Venezuela anlaşma için ret oyu kullanmışlardır.⁴

BMDHS ile birlikte, uygulanmakta olan örf ve adet kurallarının bir kısmı yazılı hale gelmiştir. Dolayısıyla söz konusu sözleşmeye taraf olsun ya da olmasın; kıyı devleti olarak herhangi bir devletin denizlerde kıta sahanlığı ve MEB ilan etme hakkı bulunmaktadır. Çünkü anılan haklar uluslararası örf ve adet hukuku kuralına dönüşmüş

³ Demir, “Türk Deniz”, s. 29.

⁴ <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280043ad5&clang=en>, Erişim tarihi: 15.07.2021.

olup BMDHS yürürlüğe girmeden önce de geniş kabul görmüştür. Bu bağlamda birçok devlet söz konusu anlaşma yürürlüğe girmeden önce MEB ilan etmiş⁵ ve devletlerin bu yaklaşımı MEB ile ilgili hükümlerin örf ve adet kuralı niteliğinde olduğu yönünde değerlendirilmiştir.⁶

“Deniz Yetki Alanı İlanı” devletin karasuları, bitişik bölge veya MEB’inin dış sınırının tek tarafı olarak ilan edilmesi anlamına gelmektedir. Buna karşın “Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılması” kavramı ise; iki veya daha fazla devletin, sahip olduğu veya ilan ettiği deniz yetki alanının, sahildevletinin deniz yetki alanları ile çakıştığı bölgenin bir anlaşma ile sınırlandırılması olarak tarif etmek mümkündür.

Yine konuyla ilişkili kıta sahanlığı ve MEB kavramına değinilecek olunursa, uluslararası deniz hukukuna göre bir kıyı devleti ilan edip etmemesi dikkate alınmaksızın kıta sahanlığına sahiptir. Söz konusu devletin kıta sahanlığı ilan etmesi durumunda ise devlet MEB tanım-lamasını elde etmiş olur.⁷ Bu durum, BMDHS’nin V. kısım 55-75. maddelerince düzenlenmiştir. Kıta sahanlığı ve MEB kıyı ülkesinin bir parçası olarak nitelendirilen karasularına oranla daha geniş bir deniz alanını ifade etmektedir. BMDHS’nin MEB’in genişliğine dair kaleme alınan 57. Maddesine göre; MEB karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine geçemeyeceği belirtilmiştir.⁸ Kıta sahanlığı ve MEB, ilgili devlete doğal kaynaklar üzerinde egemen yetkiler vermektedir. Kıta sahanlığı; deniz tabanı ve deniz tabanının altındaki canlı ve cansız (mineral) tüm doğal kaynakları üzerindeki yetkileri kapsarken MEB ise deniz tabanı, deniz alanı ve deniz üzerindeki hava sahasında bulunan canlı ve cansız bütün doğal kaynaklar üzerindeki yetkileri kapsamaktadır.

Üzerinden durulması gereken bir diğer husus ise; Doğu Akdeniz olarak belirtilen alanın sınırlarını çizmek olacaktır. Bu konuda farklı görüşler bulunmakla beraber genel görüş Tunus’un Bon Burnu’ndan

---

5 Toluner Sevin, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Yayınevi, İstanbul, 1996, 4. Baskı, s. 62.

6 Çelik Edip F., *Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, 2. Baskı, s. 164.*

7 Malcom N. Shaw, *Uluslararası Hukuk, çev., Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut Demirtepe, G. Engin Şimşek. Ankara: TÜBA, 2019, s. 416*

8 https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf , Erişim Tarihi: 14.07.2021.

İtalya'nın Sicilya adası batısında kalan Lilibeo Burnu'na çizilen hat-
tın doğusundaki bölge Doğu Akdeniz olarak kabul edilmiştir.⁹ Tarif
edilen bu bölgeye bakıldığında İtalya'dan başlayarak Kıbrıs'a kadar
uzanan alanın Doğu Akdeniz olarak tanımlanması doğru olacaktır.¹⁰ Söz konusu bölgede; Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
(GKRY) dâhil İsrail, Lübnan, Suriye, Libya ve Mısır olmak kaydıyla
yedi aktör MEB ilan etmiş durumdadır.¹¹

2. DOĞU AKDENİZ'DE SORUNUN KAYNAĞI

Tarihten günümüze hem bölgesel hem de küresel anlamda Doğu
Akdeniz'in önemi yadsınamaz bir boyutta olmuştur. Büyük
İskender'in kurduğu imparatorluk, Doğu Roma ve akabinde Os-
manlı Devleti Akdeniz'e hep önem atfetmişlerdir. Özellikle Osmanlı
Devleti'nde öne çıkmış ünlü Türk Amiralî Barbaros Hayreddin
Paşa'nın "Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" sözünün bir
yansıması olarak denizci bir millet olma noktasında önemli adımlar
atılmıştır.¹²

Günümüzde Akdeniz'in söz konusu önemini daha ziyade ulaştırma
ve enerji boyutlarında görmek mümkündür. Akdeniz'de yıllık ortalama
220.000'den fazla geminin seyir halinde bulunduğu ve bu rakamın
dünya deniz trafiğinin 1/3'üne tekabül ettiği düşünülmektedir.
Dolayısıyla dünya denizlerinin sadece % 1'ini kapsayan Akdeniz'in
bu denli yoğun bir gemi trafiğine sahip olması ne kadar önemli bir
noktada bulunduğu göstermektedir.¹³

Enerji boyutuna gelindiğinde ise; Jessica Robertson tarafından ha-
zırlanan ve ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (USGS-United

9 Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2010, 8(14), s. 133-135.

10 Dursun Yıldız ve Doğan Yaşar, "Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç", *İstanbul, Truva Yayınları*, 2012, s. 18.

11 Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye – Libya Mutabakatı", *SETA Analiz*, Sayı: 301 (2019), s. 8. <https://setav.org/assets/uploads/2019/12/A301.pdf> (Erişim Tarihi: 13.07.2021).

12 Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 2.

13 Cihat Yayıncı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji Cilt 4, Sayı 6*, (2012), s. 7.

States Geological Survey) yayınladığı rapora göre; Levant Havzası (Levant Basin) olarak adlandırılan bölgede tahminen 3,45 trilyon metreküp (122 trilyon kübik feetlik) doğal gazın, 1,7 milyar varil petrolün bulunduğu iddia edilmektedir.¹⁴ Bununla beraber yine ABD Jeolojik Araştırma Merkezi'nin raporuna göre; Nil Delta Havzası'nda yaklaşık 1,8 milyar varil petrolün, 223 trilyon metreküp doğal gazın ve altı milyar varil sıvı doğal gaz rezervinin olduğu iddia edilmektedir.¹⁵ Ayrıca, Kıbrıs Adası'nın etrafında bulunan bölge içerisinde petrol rezervinin sekiz milyar varil, Girit adasının yakınında yer alan ve "Herodot" olarak adlandırılan alanda ise toplam 3,5 trilyon metreküplük doğal gaz bulunduğu belirtilmektedir.¹⁶ Bu bilgilerin ışığında Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinin değerinin üç trilyon ABD Doları'nı bulduğu değerlendirilmektedir.¹⁷

Bununla beraber İsrail, Filistin, GKRY ve Mısır'ın Akdeniz'de yapmış oldukları Tablo-1'de yer alan keşifleri neticesinde söz konusu tahminin %22'si gerçekleşmiş bulunmaktadır.¹⁸

---

¹⁴ Jessica Robertson, "Natural Gas Potential Assessed in Eastern Mediterranean", USGS Newsroom, 04.08.2010, <https://archive.usgs.gov/archive/sites/www.usgs.gov/newsroom/article.asp-ID=2435.html>, Erişim Tarihi: 16.07.2021).

¹⁵ USGS, "Undiscovered Oil and Gas of the Nile Delta Basin, Eastern Mediterranean, USGS Fact Sheet 2010-3027, May 2010, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>, Erişim Tarihi: 16.07.2021.

¹⁶ Muzaffer Ertürk, "Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı", *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 2017, 7(2), 15-26, s. 16.

¹⁷ Cihat Yaycı, *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2019, s. 39.*

¹⁸ Ertürk, "Doğu Akdeniz'de", s. 218.

Ülke	İsmi	Keşif Yılı	Rezerv (Milyar m3)
İsrail	Mari – B	1998	28
	Tamar	2009	318
	Dalit	2009	14,1
	Leviathan	2011	606
	Tanin	2012	33,9
	Karish	2013	50,9
	Filistin	Gaza Marin-1/2	2000
GKRY	Afrodit	2011	128
	Glaucus-1	2019	142-227
	Calipso-1	2018	?
Mısır	Zohr	2015	850

Tablo-1¹⁹

Öngörülen petrol ve gaz yataklarının büyüklüğü, gelecek yıllarda Doğu Akdeniz’e kıyı ülkelerin ekonomilerine yeni katkılar sunması, jeostratejik rollerini tekrardan belirlemesi ve enerji dengelerini tekrardan şekillendirmesi açısından arz ettiği önem nedeniyle ilgili ülkelerin gündemini oldukça yoğun bir şekilde meşgul etmektedir.

¹⁹ Ferhat Kökyay, “Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2021, 6(1): 219.

Önceki bölümde belirtildiği üzere denize kıyısı olan bir devletin kıta sahanlığı bazı durumlarda 350 deniz miline kadar ulaşırken, MEB’de bu mesafe 200 deniz mili olarak belirlenmiştir. Ayrıca BMDHS’nin 74. ve 83. maddelerinde belirtildiği üzere kıyıdaş olan devletlerin karşılıklı kıyı uzunluklarının 400 deniz milinden kısa olması durumunda, MEB sınırlarının belirlenmesi karşılıklı mutabakatı gerekli kılmaktadır hükmü yer almaktadır. Bu sebeple dar deniz alanlarında devletlerin kıta sahanlığı ve MEB’e ilişkin bir takım anlaşmazlıklarının ortaya çıktığı bilinmektedir. Burada birbiri içine adeta girmiş dar deniz alanlarında, durumu vuzuha kavuşturacak ve uluslararası kabul görmüş sınırların oluşturulması gerekmektedir.²⁰

Bu durumun Doğu Akdeniz için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Zira Doğu Akdeniz’in iki karşı kıyı arasındaki genişlik en fazla 300 deniz miline ulaşabilmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz’de kıyıdaş aktörler uluslararası deniz hukuku kurallarına göre belirtilen maksimum kıta sahanlığı ve MEB alanlarına ulaşmamaktadır. Söz konusu alandaki bu darlık Doğu Akdeniz’de kıyısı olan aktörlerin karşılıklı mutabakatını gerekli kılmaktadır. Ancak anılan aktörlerin şuan kadar deniz alanlarını kendi aralarında sınırlandırma noktasında başarılı olduğu söylemek mümkün değildir. Bu bakımdan Doğu Akdeniz’de kıyıdaş olan aktörlerde henüz çözülememiş bir takım sorunlar ve derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır.²¹

3. DOĞU AKDENİZ’DE SINIRLANDIRMA ANLAŞMALARI

Deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili Doğu Akdeniz’de şuan kadar bir takım ikili antlaşmalar imzalanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği (AB)’nin desteğini alarak GKRY sırasıyla 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan, 17 Aralık 2010 tarihinde ise İsrail ile üç anlaşma yapmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla söz konusu anlaşmaların Türkiye tarafından tanınmadığını açıkça belirtmiştir. Konuya ilişkin olarak Türkiye tarafından; yarı kapalı bir deniz ni-

---

²⁰ Yücel Acer, “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, *Adalet Dergisi Sayı 65*, (2020), s. 14

²¹ Acer, “Doğu Akdeniz’de”, s. 14.

teliginde olan Doğu Akdeniz’de kıyısı bulunan aktörlerin kıta sahanlığı veya MEB sınırlandırmalarıyla ilgili bütün tarafların hak ve çıkarlarını gözetecek şekilde yapılacak düzenlemelerin olması gerektiği savunulmuştur. Ayrıca GKRY’nin; Kıbrıs adasının tümünü temsil etmediği, KKTC’nin de Kıbrıs adası üzerinde hak ve yetkilerinin bulunduğu cihetle GKRY’nin yapmış olduğu söz konusu anlaşmaların Türkiye açısından bir hükmünün olmadığı uluslararası kamuoyuna deklare edilmiştir. Bununla beraber Kıbrıs adasının deniz alanlarında GKRY tarafından hükümsüz şekilde verilebilecek ruhsatlara dayanılarak petrol ve doğalgaz araması yapacak ülke ve uluslararası şirketlerin konunun hassasiyetine istinaden dikkatli davranmaları, Kıbrıs adasında diğer kurucu halk hüviyetinde olan Kıbrıs Türkleri’nin hak ve menfaatlerini de gözetmeleri gerektiği vurgulanmıştır.²² Bu açıklamaların etkisi ve Türkiye’nin diplomatik girişimleri neticesinde GKRY ile Lübnan tarafından imzalanan sınırlandırma anlaşması Lübnan iç hukukunda henüz onaylanmamıştır.²³

Türkiye GKRY’nin yaptığı anlaşmalara iki sebeple karşı çıkmıştır. a) Bunlardan birincisi, Türk yönetimi tarafından anlaşmanın Türk kıta sahanlığını deldiği ifade edilmektedir; b) Diğer taraftan söz konusu anlaşmalar ile GKRY’nin Kıbrıs Adası’nın tek yasal temsilcisi gibi hareket ettiği ifade edilmiştir. GKRY’nin yaptığı sınırlandırma anlaşmalarına bölgede Türkiye ile beraber başka devletlerin de karşı çıktığını görmek mümkündür. Konuyla ilgili bir örnek verilecek olursa; GKRY’nin İsrail ile yaptığı anlaşmaya Türkiye ile beraber KKTC ve Lübnan da itiraz ederek yapılan anlaşmanın karşısında olduğunu ifade etmişlerdir.

İlerleyen süreçte GKRY 2011 yılından itibaren doğalgaz ve petrol arama için yapmış olduğu ihalelerde Kıbrıs adasına ait MEB sahasını 13 parsel ayırarak, uluslararası enerji arama şirketlerine, anılan 13 parselde arama, üretim ve işletme hakkı vermiştir. Bu durum bölgede yeni sorun ve gerginliklere neden olmuştur. Türk yönetimi tarafından “sorumsuz, tahrikkâr ve tek yanlı” olarak değerlendirilen bu

22 “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu Akdeniz’deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.” https://www.mfa.gov.tr/no_18--30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz_deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-igilendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_-tr.mfa, Erişim Tarihi: 17.07.2021.

23 Yaycı, “Doğu Akdeniz’de”, s. 17.

eylem, “Rum tarafının Kıbrıs Türk tarafının eşit hak ve çıkarlarını hiçe saydığı, Kıbrıs Türkleri ile ortak bir gelecek paylaşmak istemediği ve kapsamlı çözüme hazır olmadığını” şeklinde yorumlanmıştır. “Ayrıca ihaledeki ruhsat sahalarından bir bölümünün sözde 1, 4, 5, 6 ve 7 no’lu parsellerin (Bakınız Görsel-1) Türk kıta sahanlığı alanlarıyla çakıştığı” ifade edilmiştir²⁴

Doğu Akdeniz bölgesinde GKRY bu adımları atarken Türkiye’de GKRY’nin atmış olduğu adımlara karşı bir hamle olarak 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmadan bir gün sonra ise KKTC, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)’na doğal kaynak arama ve işletme ruhsatı vermiştir. TPAO ve KKTC arasında 2 Kasım 2011’de arama faaliyetlerinin detaylarına ilişkin bir antlaşmaya varılmıştır. Söz konusu anlaşmaya istinaden Türk Deniz Kuvvetleri’nin desteğinde Yavuz ve Fatih sondaj gemileri ilan edilen sahalarda doğalgaz arama faaliyetlerine başlamıştır. Bu adımların akabinde; Türkiye ve KKTC arasında vuku bulmuş anlaşmaya GKRY’nin belirlediği alanlarla çakıştığını iddia ederek GKRY itiraz etmiştir. GKRY ayrıca, KKTC’nin bu antlaşmaları imzalamaya ve doğalgaz ile petrol aramalarına ilişkin ruhsat vermeye yetkili olmadığını ifade etmiştir.²⁵

Diğer taraftan; GKRY, Yunanistan, İsrail ve Mısır, 2016 yılından itibaren siyaseten bir alt yapı oluşturarak Doğu Akdeniz bölgesinde bir güç aksı meydana getirmek istemişlerdir. Bu minvalde; Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) ABD’nin desteğiyle İsrail’in liderliğinde bölgesel bir enerji birliği olarak karşımıza çıkmıştır. DAGF Temmuz 2019 ayında Mısır’ın başkenti Kahire’de kurulmuştur. Kurucu üyeleri ise; İsrail, Yunanistan, GKRY, Mısır, Filistin Yönetimi, Ürdün ve İtalya olmuştur. Uluslararası kamuoyunda İsrail açısından önemli bir başarı olarak gösterilen söz konusu forumun kurulması Arap devletlerini ve AB üyesi olan devletleri bir araya getiren bir platform olma özelliğiyle dikkat çekmiştir. Filistin Yönetimi ve İsrail’in forumda

---

²⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı “GKRY’nin Açtığı İkinci Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi” , https://www.mfa.gov.tr/no_-43_-15-subat-2012_-gkry_nin-actigi-ikinci-uluslararası-hidrokarbon-arama-ihalesi.tr.mfa , Erişim Tarihi: 17.07.2021.

²⁵ Anadolu Ajansı, “KKTC’de ilk sondaj”, <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/kktcde-ilk-sondaj/371535> , Erişim Tarihi: 18.07.2021.

aynı masada yer alması ise forumun bir başka dikkat çeken yönü olmuştur.²⁶ Foruma 9 Mart 2021 tarihinde Fransa üye, ABD daimi gözlemci olarak kabul edilirken²⁷, AB ise 6 Temmuz 2021 tarihinde gözlemci üye olmuştur.²⁸

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de imzaladığı ikinci sınırlandırma anlaşması ise 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile olmuştur.

Son olarak Doğu Akdeniz'de 6 Ağustos 2020 tarihinde Mısır ile Yunanistan arasında bir sınırlandırma antlaşması imzalanmış ve 2020 yılı içerisinde her iki ülkenin parlamentosunda onaylanmak suretiyle anlaşma yürürlüğe girmiştir.²⁹

Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılmasının BMDHS çerçevesinde ve adalet temelinde çözümlerin üretilmesinin tüm taraflar için faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca sınırlandırmanın coğrafi unsurlar ve kıyı uzunlukları arasındaki oranlar dikkate alınarak yapılmasının ise hakkaniyet ölçüsünde olacağı değerlendirilmektedir.³⁰

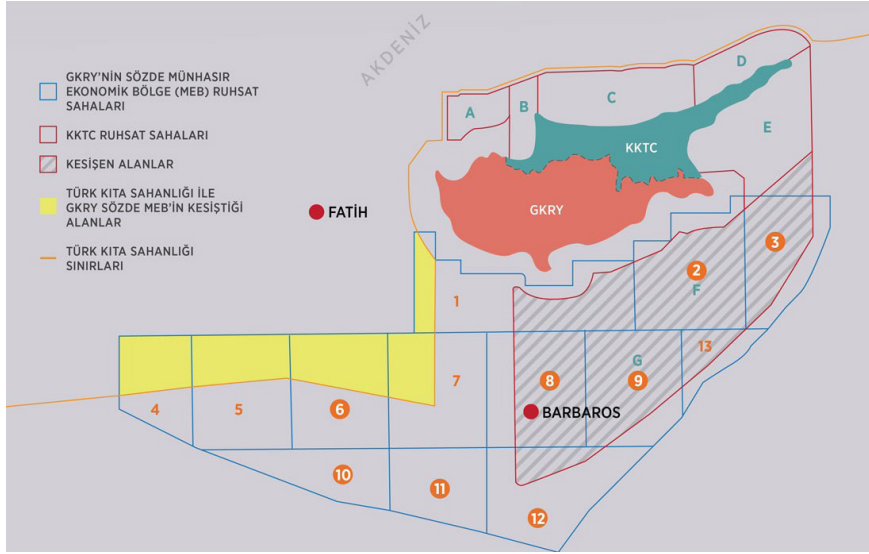
26 Deutsche Welle, "EastMed Gas Forum fuels energy diplomacy in troubled region", <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-forum-fuels-energy-diplomacy-in-troubled-region/a-55206641>, Erişim Tarihi: 18.07.2021.

27 Ekonostrom, "France joins the Eastern Mediterranean Gas Forum", https://en.econostrum.info/France-joins-the-Eastern-Mediterranean-Gas-Forum_a921.html, Erişim Tarihi: 21.07.2021.

28 Avrupa Komisyonu, "EU as observer in the East Mediterranean Gas Forum", https://ec.europa.eu/info/news/eu-as-observer-in-the-east-mediterranean-gas-forum-2021-jul-08_en, Erişim Tarihi: 22.07.2021.

29 Acer, Doğu Akdeniz'de", s. 15.

30 Yaycı, "Doğu Akdeniz'de", s. 1.

Görsel-1³¹

4. TÜRKİYE – LİBYA DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASINA İLİŞKİN MUTABAKAT MUHTIRASI

Tam olarak “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” olarak isimlendirilen Mutabakat, Türkiye ve Libya Dışişleri Bakanları tarafından 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmıştır. Mutabakat resmi gazetede 7 Aralık 2019’da yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³² Türkiye ve Libya arasında aynı tarihte “Güvenlik ve Askeri İş Birliği Mutabakat Muhtırası”³³ ismiyle bir başka mutabakat daha imzalanmış³⁴ olup burada makalenin konusu olan Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırası üzerinde durulacaktır.

³¹ Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14305>, Erişim Tarihi: 18.07.2021

³² Resmi Gazete (07 Aralık 2019), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf> Erişim Tarihi: 25.07.2021.

³³ Resmi Gazete (26 Aralık 2019), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf> Erişim Tarihi: 25.07.2021.

³⁴ Yüksel Cüneyt, Deniz Baran, “Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*. 40 (1): s. 538.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırası altı maddeden mütevellit olup sırasıyla:

Birinci maddede; kıta sahanlığı ve MEB sınırları,

İkinci maddede; mutabakat muhtırasına ait sınırlandırmanın gösterildiği harita ve ortay hattın tespiti için kullanılan sınırlandırmaya esas noktalara ait koordinatların verildiği eklere değinilmiş olup anılan eklerin muhtıranın ayrılmaz bütünü olduğu,

Üçüncü maddede; muhtıranın yürürlüğe girişinin akabinde BM Sekreteryası’na tescil için bildirileceği,

Dördüncü maddede; muhtıraya ilişkin uyuşmazlık çözüm mekanizmaları,

Beşinci maddede; muhtıranın gözden geçirilmesi talebinin taraflarca diplomatik yollarla yazılı şekilde birbirine iletilebilmek suretiyle ancak iki tarafın mutabakatıyla gerçekleşebileceği,

Altıncı maddede ise; muhtıranın yürürlüğe girişi,

Hususları yer almıştır.

Burada önemli bir husus üzerinde durmakta fayda mütalaa edilmektedir. Muhtıranın gözden geçirilmesi için tarafların yazılı olarak teklifte bulunabileceklerine değinilirken birinci ve ikinci maddenin sözkonusu değişiklik önerilerinden istisna tutulması dikkat çekici görülmektedir. Bu istisnanın sebebinin ise tarafların sınıra ait koordinatların tartışmaya açmak istememeleri olduğu değerlendirilmektedir.³⁵

Bir diğer önemli husus ise; mutabakatta herhangi bir kıta sahanlığı veya MEB’den bahsedilmemiş, sadece ekler bölümünde yer alan, yaklaşık 30 km’lik bir sınır çizgisinin koordinat bilgileri ve haritası belirtilmiştir. Bu bağlamda konuyu; Türkiye’nin BM Daimi temsilciliği aracılığıyla BM Genel Sekreterliği’ne konuya ilişkin 18 Mart 2020 tarihinde gönderdiği açıklama metninin³⁶ ekindeki harita ile birlikte değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır.

³⁵ Yüksel “Uluslararası Hukukta” s. 539.

³⁶ BMGK, “Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”. <https://undocs.org/en/a/74/757> Erişim Tarihi: 25.07.2021.

Görsel-2; hem Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası’nın ekinde yer alan harita hem de Türkiye’nin BM Genel Sekreterliği’ne gönderdiği açıklama metninin ekindeki haritayı kapsamı açısından net bir bakış açısı sunmaktadır. Görsel-2’de görüleceği üzere; Türkiye ile KKTC arasında 2011 yılında yapılan anlaşma ile belirlenen hat, A ve B noktalarıdır. Türkiye ve Mısır arasındaki ana karalar arası ortay hat ise C, D ve E noktalarıdır. Türkiye ve Libya arasında imzalanan mutabakat metni ile belirlenen noktalar ise E ve F şeklinde belirtilmiştir.

Görsel-2³⁷

³⁷ Anadolu Ajanı, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/16493#!> Erişim Tarihi: 23.07.2021.

5. ANLAŞMANIN TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

Türkiye ve İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler 30 Mayıs 2010 tarihinde vuku bulan Mavi Marmara³⁸ saldırısı sonrası kopmuş ve yaklaşık 6 yıl sonra gerçekleşen müzakereler neticesinde 2016 yılında normalleştirme yoluna girmiştir. Dönemin İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiş ve söz konusu telefon görüşmesinde Mavi Marmara saldırısından dolayı resmi olarak özür dilemiştir. Fakat bahsi geçen özür iki ülke arasında önemli bir yakınlaşmaya sebebiyet vermemekle beraber anlaşma, uzun süredir inişli çıkışlı ilişkiler yaşamasına rağmen tamamen kopmadan ilişkilerini yürüten her iki ülke açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.³⁹ Normalleşme sürecinin başlamasından kısa bir zaman sonra iki ülke arasında temel farklılıkların devam ettiğini yansıtan diplomatik gerilimler ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından, Filistin politikaları nedeniyle İsrail yönetimi eleştirilirken, İsrail tarafından Erdoğan'ın yönetme tarzı ve Kürt meselesine yaklaşımı hedef alınmıştır.

Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin sürdürülebilir ve tabana yayılmış bir zemine oturmasının önündeki yapısal engellerin kolaylıkla aşılabilir olması, iki ülkenin bölgesel konularda ortaya koyacağı işbirliklerinin bu duruma olan katkısının ne olacağı sorusunu akla getirmektedir. Bölgesel konulardaki işbirlikleri açısından bakıldığında iki ülkenin Mısır ve İran'da yaşanan gelişmeler bağlamında birbirinden farklı düşüncede oldukları görülmektedir. İsrail, Mursi yönetiminde Mısır ile yaşadığı bir takım görüş ayrılıklarını Mısır'da gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında tekrardan toparlamış ve ilişkileri normal düzeye getirebilmiştir. Mısır'da Arap Baharı sürecinin

38 Mayıs 2010 tarihinde Gazze Şeridi'ne yönelik abluka ve ambargoya karşı dünyanın dikkatini bölgeye çekmek amacıyla insani yardım taşıyan toplam 6 gemiden müteşekkil filoda yer alan Komor bandıralı gemidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlüt Bulut, "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Analizi: Konstrüktivist (İnşacı) Bir Yaklaşım" Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018, s. 176.

39 Fatma Sarıtaşlan, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Sayı Cilt 74, No. 4, (2019), s. 1092.

40 T.C. Dışişleri Bakanlığı "Türkiye - İsrail Siyasi İlişkileri" <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 20.08.2021.

başlaması sonrası Mısır halkı tarafından talep edilen demokratikleşme çabalarını destekleyen Türkiye, Sisi tarafından gerçekleştirilen darbeyi ağır bir şekilde eleştirmiştir. Dolayısıyla Mısır’da yaşananlara karşı alınan tavır, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bölgesel yaklaşım farklılıkları açısından örnek teşkil etmektedir.

Tüm bu farklılıklara rağmen iki ülkenin ilişkileri normalleştirmek için çok çeşitli sebeplerle motivasyon sağladıkları yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi Arap Baharı sürecinin yaşanması sonrası Suriye Krizi ile alakalı yaşanan gelişmeler olmuştur.⁴¹ Suriye krizinin başlamasıyla birlikte hem Türkiye hem de İsrail için Suriye’de Esed’in başında bulunduğu Baas rejiminin değişmesini istemiştir. Fakat Mısır’da yaşanan gelişmeler çerçevesinde Müslüman Kardeşler grubunun Mısır’da iktidar olması ve Muhammed Mursi’nin işbaşına gelmesi, Suriye’de aynı şekilde bir değişimin olacağı endişesine İsrail’i sevk etmiştir.

İsrail söz konusu çekinceden dolayı Suriye’de Esad’ın iktidardan uzaklaştırılması hususunda ihtiyatlı davranırken Türkiye Esad’a karşı daha net bir pozisyon almıştır. Bununla beraber Suriye’nin güney sınırında oluşan İran destekli gruplar İsrail için bir tehdit oluştururken, Suriye’nin kuzey sınırındaki ABD destekli gruplar ise Türkiye açısından tehdit olarak algılanmıştır. 2012 yılından itibaren Suriye’deki çatışmaların Golan Tepeleri’ne de yayıldığı görülmüştür. Bu dönemde Suriye’nin güney sınırında İran ve Hizbullah’ın etkisi artmış ve İsrail söz konusu durumu kendisi için ciddi bir tehdit olarak görmüştür. Bu dönemden itibaren artık İsrail’in Suriye’deki birincil gündemini İran ve Hizbullah’ın Suriye’deki varlığı ve desteklediği milis gruplar oluşturmuştur.⁴² Türkiye terör örgütü PKK’nin bir uzantısı olarak gördüğü PYD/YPG’nin, İsrail tarafından tehdit olarak algılanmadığı görülmüştür. Hatta Suriye’nin kuzeyinde yer alan ve Türkiye’ye sınır olan bölgede oluşturulmak istenen federasyon koridoruna İsrail sıcak bakmıştır. Türkiye, Suriye’de giderek artan ve ABD tarafından desteklenen PYD/YPG etkisine ve federasyon fikri-

---

⁴¹ Seher Bulut, “2000 Sonrası Türkiye ve İsrail Dış Politikaları: Rol Teorik Bir Karşılaştırma”, *Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018, s. 284.*

⁴² Roy Allison “Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis”. *International Affairs, 89(4), (2013) s.811.*

ne şiddetle karşı dururken Suriye’de görülen İran etkisine de hassas bir duruş sergilemiştir. Tam da bu noktada Türkiye ve İsrail’in, Suriye krizinin yıkıcı etkisiyle meydana gelen güvenlik zafiyetinin kendi ülkeleri açısından tehdit olduğundan hareketle birbirine yakınlaşma mecburiyeti hissetmişlerdir. Esad rejiminin yanında yer alan İran ve Hizbullah ve Suriye sınırları içinde destekledikleri milis grupların mevcut ve operasyonel kabiliyetleri hem Türkiye hem de İsrail açısından ilişkileri normalleştirmek için motivasyon kaynağı olmuştur. Ancak konjonktüre bağlı olarak Türkiye ve İsrail’in yakınlaşmasına sebep olan Suriye krizinde iki tarafın algıladıkları tehditlerin birbiriyle tam örtüşmediği ve işbirliği sürecini zorlaştıran sonuçlar ortaya koyduğu görülmüştür.

Her iki ülkenin de ilişkileri restore etme sürecine gelmesinde ana motivasyon kaynaklarından bir diğeri ise, İsrail’in Doğu Akdeniz’de keşfettiği doğalgaz kaynaklarının Avrupa’ya Türkiye üzerinden gönderilmesi hususu olmuştur. 2010 yılında İsrail tarafından 470 milyar ila 620 milyar metreküp arasında doğal gaz tuttuğu tahmin edilen Leviathan gaz sahasının keşfedilmesi, İsrail’i enerji ihraç eden bir ülkeye dönüştürmesi potansiyelini barındıran bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ancak maliyet açısından mevcut imkanlar dahilinde Türkiye ile enerji alanında işbirliği İsrail’in çıkarları açısından önemlidir.⁴³ Bununla beraber İsrail açısından Türkiye ile denizaltı boru hattı inşa etmenin ve böyle bir hattın kurulması sonrası hattın nasıl güvenceye alınacağı da ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü İsrail’in Türkiye ile (bu zamana kadar sıklıkla yaşadığı gibi) herhangi bir siyasi çatışma yaşanması durumunda doğalgaz akışının sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri ortaya konulmaktadır.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’nin Rusya ve İran ile enerji alanında herhangi bir sorun yaşamamakla birlikte doğalgaz arzını çeşitlendirme çabası içerisinde olduğu bilinmektedir. 2015 yılında Rusya’nın savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ve akabinde yaşananlar düşünüldüğünde söz konusu ihtiyacın Türkiye tarafından daha fazla ön plana çıktığından bahsetmek mümkündür. Zira ihtiyaç duyduğu gazın yaklaşık %60’ını Rusya’dan tedarik etmesi nedeniyle Türkiye alternatifler üzerinde uzun zamandır çalış-

⁴³ Muazzez Harunoğulları, “Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye’nin Enerji Jeopolitiği”, *Mukaddime Dergisi* 11(1), (2020), s. 203.

maktadır. Bahsi geçen doğalgaz rezervleri miktar açısından uzun vadede Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olsa da, boru hattının tamamlanması durumunda gerek geçiş güzergâhı olmanın gerekse doğalgaz ithal edilen ülkeleri çeşitlendirmenin getireceği fayda önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan bu hattın Avrupa ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını hafifletebilecek kapasitelere sahip olması, Türkiye'nin Avrupa açısından arz ettiği jeostratejik önemini de kuvvetlendiren bir gelişme olacaktır.

İsrail açısından değerlendirildiğinde ise, İsrail'de iki ülke arasında tekrardan normalleşme sürecine girilmesinin en temel savunucusu dönemin Enerji Bakanı Yuval Steinitz olmuştur. İsrail yönetimi bu gelişme üzerine yeni keşfettiği gaz rezervleri nedeniyle ihtiyaç duyduğu Mısır pazarını kaybetme korkusu ile potansiyel bir pazar olması amacıyla Türkiye'ye yönelmiştir. Türkiye ve İsrail arasındaki anlaşma Mısır tarafından yapılan açıklamadan kısa bir zaman sonra gerçekleşmiştir.⁴⁴

Türkiye ve İsrail arasındaki normalleşme süreci başlamış olsa da, bugüne kadar bahsi geçen doğalgaz kaynaklarının güzergâhı konusunda Türkiye ve İsrail'i bir araya getiren bir gelişme yaşanmamıştır. İsrail'in bu konuda GKRY ve Yunanistan ile bir araya gelerek doğalgaz boru hattı ile alakalı kararlar aldığı ve anlaşmalar imzaladığı görülmektedir. Bu süreçte İsrail ayrıca Ürdün ve Mısır ile Leviathan'ı geliştirmeye yönelik düzenlemeler üzerinde çalışmış ancak bu gelişmelerde bir takım mali ve politik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. AB'nin Ortak İlgilili Projeleri kapsamında değerlendirilerek maddi katkıda bulunulması planlanan EastMed ise İsrail'in öncülüğünde oluşturulan bir başka boru hattı güzergâhı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1900 millik Eastmed boru hattının, Avrupa'ya yılda 10-12 milyar metre küp gaz taşınması planlanmakta ve böylelikle birliğin doğal gaz ihtiyacının yüzde 10'unu karşılaması beklenmektedir. Anlaşma siyasi açıdan Türkiye ile yapılacak bir anlaşmadan daha az riskli değerlendirilse de, boru hattının tahmini 6 milyar \$ maliyeti ve Türkiye'nin Libya ve KKTC ile ilişkileri nedeniyle güzergâhında

---

⁴⁴ Selin Nasi, "Turkey-Israel deal: A key to long-term reconciliation?" *Israel - Turkey Policy Dialogue Publication Series*, Ocak 2017. https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Selin_Nasi_-_The_Turkish-Israeli_Deal_-_Key_to_long-term_reconciliation_-_January_2017-1.pdf, Erişim Tarihi: 27.08.2021.

engeller yaşaması muhtemel olarak değerlendirilmektedir.⁴⁵

Ayrıca bir takım hassasiyetlerden ötürü yenilenebilir enerji için Avrupa'da oluşan çevreci grupların enerji ile ilgili alınan siyasi kararlara eleştiriler yönelterek Avrupa Komisyonu'nun EastMed'e sağladığı maddi desteği hedef aldığı bilinmektedir. Söz konusu görüş İtalya'da koalisyon hükümetini oluşturan üyeler tarafından da desteklenmiş ve bu sebeple İtalya EastMed projesine mesafeli durmuştur. Bununla beraber İspanya'da AB içinde en yüksek LNG yeniden gazlaştırma kapasitesine sahip olduğundan cihetle EastMed projesinin AB tarafından maddi desteklenmesine karşı konumdadır. Rus gazının EastMed boru hattı yoluyla elde edilecek gazdan daha ucuza mal edilmesi görüşünün de etkisiyle Avrupa Birliği içindeki diğer bazı ülkelerin konuya ihtiyatla yaklaştığı görülmektedir.⁴⁶

Öte yandan Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair anlaşma Akdeniz'in altında inşa edilmesi düşünülen EastMed boru hattı için öngörülen güzergah ile kesişmektedir.⁴⁷ Bu durumun EastMed'e taraf ülkeler ile Türkiye ve Libya arasında yeni bir ihtilafa sebep olabileceği öngörülmüş olsa da taraflar için işbirliği geliştirmek açısından bir fırsat olabileceği düşünülmektedir. İsrail öncülüğünde oluşturulmuş olan DAGF Doğu Akdeniz'de önemli bir birliktelik olarak görülmektedir. Ancak coğrafi şartlar, ekonomik bir takım kısıtlılıklar ve bölgedeki güç dengesi tüm tarafların bir araya gelmesini ve mutabık kalarak ilerlemesini gerekli kılmaktadır. Türkiye ile Libya arasında imzalanan söz konusu anlaşma sadece Akdeniz'de ki münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi noktasından bir yenilik ortaya koymamakta olup aynı zamanda gaz arama ve boru hattı inşası konusunda Türkiye'ye yeni imkânlar sunmaktadır.⁴⁸

⁴⁵ Tagliapietra Simone, "Is the EastMed gas pipeline just another EU pipe dream?" <https://www.bru-egel.org/2017/05/is-the-eastmed-gas-pipeline-just-another-eu-pipe-dream/> Erişim Tarihi: 28.08.2021.

⁴⁶ Emmanuel Navon, "The new emerging energy hub in the Eastern Mediterranean", 18.01.2019 JISS. <https://jiss.org.il/en/navon-the-new-emerging-energy-hub-in-the-eastern-mediterranean> Erişim Tarihi: 26.08.2021.

⁴⁷ Gerd Hohler, "Israel, Zypern und Griechenland planen Gaspipeline durchs Mittelmeer" , 24.12.2019 Handelsblatt. <https://www.handelsblatt.com/politik/international/erdgasfoerderung-israel-zypern-und-griechenland-planen-gaspipeline-durchs-mittelmeer/25363452.html?ticket=ST-1093540-OlaQFve2QogLcpMN5El6-cas01.example.org> , Erişim Tarihi: 24.10.2021.

⁴⁸ Ariel Cohen, "Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Energy Plan", 8 Ocak 2021 Forbes. <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets->

EastMed boru hattı projesine imza atan ülkelerin karar alıcıları tarafından yapılan açıklamalarda projenin üçüncü bir taraf için tehdit olmadığı ifade edilmiş ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerle işbirliğine açık oldukları belirtilmiştir. Bununla beraber projenin hayata geçirilmesinin kolay olmadığı fakat sabırla üstesinden gelmeye kararlı oldukları ifade edilmek suretiyle Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı da değerlendirdikleri muhtemel görünmektedir.

SONUÇ

20. yüzyılla beraber bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, hızlı nüfus artışı ülkelerin enerjiye olan ilgisini artırmıştır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları başta kıyıdaş aktörler olmak üzere birçok aktörün ilgisini çekmiştir. Dar denizalanı olarak adlandırılabilir Doğu Akdeniz'e kıyıdaş aktörlerin kıta sahanlığı ve MEB'e ilişkin olarak bir takım anlaşmazlıklarının olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili Doğu Akdeniz'de şuana kadar GKRY; 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile olmak üzere üç anlaşma imzalamıştır. Mısır ve Yunanistan ise 2020 yılında bir anlaşma imzalamışlardır. Buna karşılık Türkiye, KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması, Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırası imzalamıştır.

İmzalanan bu anlaşmalar taraflar arasında ihtilafları daha da karmaşık hale getirmiştir. Bölgede önemli bir birliktelik olarak gösterilen ve İsrail öncülüğünde oluşturulmuş DAGF ile AB'nin Ortak İlgi Projeleri kapsamında değerlendirilerek suretiyle fonlanması planlanan 1900 millik EastMed boru hattı projesi Türkiye tarafından kendisini çemberin dışında tutmak olarak algılanmıştır. Böylelikle Türkiye ile Libya arasında 2019 yılında imzalanan deniz yetki anlaşması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de konumunu güçlendirmiştir. İsrail öncülüğünde devam eden ve Türkiye'yi çemberin dışında tut-

maya yönelik olduğu iddia edilen DAGF ve EastMed boru hattı çalışmaları Türkiye-Libya anlaşmasından sonra Türkiye olmadan bir kompozisyon oluşturulamayacağı tezini güçlendirmiştir.

Mavi Marmara olayı ile birlikte büyük zarar gören Türkiye-İsrail ilişkileri her ne kadar normalleşme çabaları olsa da tam anlamıyla normal bir düzleme gelememiştir. İsrail'in daha önce bölgede ekonomik, diplomatik ya da güvenlik ortağı olarak Türkiye'ye neredeyse hiç alternatifi olmamasına rağmen, şimdiki durum farklı bir profil ortaya koymaktadır. Türkiye hava sahasını İsrail Savunma Kuvvetleri'ne kapatması sonrası Yunanistan ve GKRY üzerinden kendisine hava alanında stratejik alan oluşturan İsrail, bu ülkelerle ortak ve kombine askeri tatbikatlarda yer almıştır. Dahası, Türkiye 1990'larda ve 2000'li yılların ilk zamanlarında İsrail savunma sanayileri için önemli bir ihracat pazarı olmasına rağmen, mevcut durumda başka pazarlarda elde etmiş durumdadır.⁴⁹ Buna ek olarak, Türkiye tarihsel olarak İsrail'in tek Müslüman müttefiki iken, İsrail'in 1979 Mısır ve 1994 Ürdün ile yaptığı barış anlaşması sonrası bu iki ülke ile gelişen ilişkilerinin yanı sıra Suudi Arabistan ve BAE gibi diğer Müslüman ülkelerle olan ilişkileri ve imzalanan ikili anlaşmalar İsrail'i rahatlatmaktadır. Diğer taraftan İsrail'in yakınlaştığı Müslüman ülkelerle Türkiye'nin sorunlar yaşaması bahsi geçen ülkelerle İsrail arasındaki ilişkilerin derinleşmesini sağlayan bir diğer faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak Doğu Akdeniz'de bulunan rezervler her şeye rağmen ilişkilerini normalleştirmek isteyen Türkiye-İsrail için önemli motivasyonlarından biri olmuştur. Fakat süreç içerisinde iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran en önemli sebeplerden biri olarak değerlendirilen Suriye Krizi'ndeki gelişmelere bağlı olarak iki ülkenin ortaya koyduğu yaklaşım farklılıkları doğalgaz rezervleri ile alakalı iki ülkenin motivasyonunu azaltmış gözükmektedir. İki ülke arasındaki potansiyel kriz alanlarının ortaya koyduğu zorluklara bakıldığında taraflar arasındaki yaklaşım farklılıklarının benzeşmelerden daha fazla olduğu aşikârdır. Tarihsel anlamda bakıldığında Türkiye ile İsrail arasında ilişkilerin hep inişli çıkışlı olduğu gerçeğinden hareketle iki tarafın

49 Amos Harel, "Israel's India Missile Deal Will Be Partially Implemented After Netanyahu's Attempts at Persuasion", <https://www.haaretz.com/israel-news/premium-india-missile-deal-reflects-brave-new-world-of-arms-sales-1.5749777>, 21 Ocak 2018, Haaretz. Erişim Tarihi: 26.08.2021.

ilişkileri normal düzeye getirmekten ziyade konu temelli (ad-hoc) bir ilişki üzerinden yürüyerek doğalgaz konusunda işbirliği geliştirmeleri öngörülebilir. Bu durum doğalgaz meselesinde karşılıklı somut faydaya dayanan konu temelli bir alan olarak daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Libya Mutabakatı ile Türkiye'nin İsrail'den çıkan gazın güzergâhında söz sahibi olması İsrail'in bundan sonraki tavrında bir değişikliğe gitmesine sebebiyet verebilir. Zira diğer güzergâhların ekonomik açıdan İsrail için daha masraflı olacağı bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel (2019). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye – Libya Mutabakatı, SETA Analiz, Aralık 2019, Sayı: 301, <https://setav.org/assets/uploads/2019/12/A301.pdf> (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

Acer, Yücel, “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, *Adalet Dergisi* Sayı 65, (2020), s. 13-26.

Allison, Roy, “Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis”. *International Affairs*, 2013, 89(4): 795-823.

Anadolu Ajansı, “KKTC’de ilk sondaj”, <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/kkctcde-ilk-sondaj/371535>

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14305>

Avrupa Komisyonu, “EU as observer in the East Mediterranean Gas Forum”, https://ec.europa.eu/info/news/eu-as-observer-in-the-east-mediterranean-gas-forum-2021-jul-08_en

Başeren, Sertaç Hami, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2010, 8(14), s. 133-155.

Birleşmiş Milletler (1982). Deniz Hukuku Sözleşmesi, United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) of 10 December 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

BMGK, “Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General”. <https://undocs.org/en/a/74/757>

Bulut, Mevlüt, “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Analizi: Konstrüktivist (İnşacı) Bir Yaklaşım” Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.

Bulut, Seher, “2000 Sonrası Türkiye Ve İsrail Dış Politikaları: Rol Teorik Bir Karşılaştırma”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.

Cohen, Ariel, “Turkey-Libya Maritime Deal Upsets Mediterranean Energy Plan”, *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/>

[hen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets-mediterranean-energy-plan/#6209c3ff6bee](https://www.dha.com.tr/hen/2020/01/08/turkey-libya-maritime-deal-upsets-mediterranean-energy-plan/#6209c3ff6bee)

Demir, İsmail, “Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları Ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler”, *Adalet Dergisi*, 65, (2020), s. 27-50.

Deutsche Welle, “EastMed Gas Forum fuels energy diplomacy in troubled region”, <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-forum-fuels-energy-diplomacy-in-troubled-region/a-55206641>

Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987.

Ekonostrom, “France joins the Eastern Mediterranean Gas Forum”, https://en.econostrum.info/France-joins-the-Eastern-Mediterranean-Gas-Forum_a921.html

Ertürk, Muzaffer, “Doğu Akdeniz’de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı”, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 2017, 7(2), s. 15-26.

Harel, Amos, “Israel’s India Missile Deal Will Be Partially Implemented After Netanyahu’s Attempts at Persuasion, 21 Ocak 2018, Haaretz. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-india-missile-deal-reflects-brave-new-world-of-arms-sales-1.5749777>

Harunoğulları, Muazzez, “Enerji Dağıtım Merkezi Perspektifinden Türkiye’nin Enerji Jeopolitiği”, *Mukaddime Dergisi 11(1)*, (2020), s. 177-211.

Hohler, Gerd. “Israel, Zypern und Griechenland planen Gaspipeline durchs Mittelmeer”, 24.12.2019 Handelsblatt. <https://www.handelsblatt.com/politik/international/erdgasfoerderung-israel-zypern-und-griechenland-planen-gaspipeline-durchs-mittelmeer/25363452.html?ticket=ST-1093540-OIaQFve2QogLcpMN5El6-cas01.example.org>

Kökyay, Ferhat, “Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2021, 6(1): 216-239.

Kurumahmut, Ali, *Ege’de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Ada-*

lar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Nasi, Selin “*Turkey-Israel deal: A key to long -term reconc iliaon?*” Israel - Turkey Policy Dialogue Publication Series, Ocak 2017. https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Selin_Nasi_-_The_Turkish-Israeli_Deal_-_Key_to_long-term_reconciliation_-_January_2017-1.pdf

Navon, Emmanuel, The new emerging energy hub in the Eastern Mediterranean. 18.01.2019 JISS, <https://jiss.org.il/en/navon-the-new-emerging-energy-hub-in-the-eastern-mediterranean>.

Resmi Gazete (07 Aralık 2019), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>

Resmi Gazete (26 Aralık 2019), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191226-3.pdf>

Robertson, Jessica, “Natural Gas Potential Assessed in Eastern Mediterranean”, USGS Newsroom, 04.08.2010, <https://archive.usgs.gov/archive/sites/www.usgs.gov/newsroom/article.asp-ID=2435.html>

Sarıaslan, Fatma, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Sayı Cilt 74, No. 4, (2019), s. 1065 – 1102.

Sevin Toluner,, Milletlerarası Hukuk Dersleri, Beta Yayınevi, İstanbul, 1996.

Shaw N. Malcolm, *Uluslararası Hukuk*, çev., Yücel Acer, İbrahim Kaya, M. Turgut Demirtepe, G. Engin Şimşek. Ankara: TÜBA, 2019.

Simone, Tagliapietra “Is the EastMed gas pipeline just another EU pipe dream?” 10 Mayıs 2017. <https://www.bruegel.org/2017/05/is-the-eastmed-gas-pipeline-just-another-eu-pipe-dream/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı “GKRY’nin Açtığı İkinci Uluslararası Hidrokarbon Arama İhalesi” , https://www.mfa.gov.tr/no_-43_-15-subat-2012_-gkry_nin-actigi-ikinci-uluslararasi-hidrokarbon-arama-ihalesi.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Doğu

Akdeniz'deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.” https://www.mfa.gov.tr/no_18--30-ocak-2007_-guney-kibris-rum-yonetimi_nin-dogu-akdeniz-deki-ulkelerle-deniz-yetki-alanlarini-iliglendiren-ikili-anlasmalar-yapma-gayretlerini-hk_.tr.mfa

T.C. Dışişleri Bakanlığı “Türkiye - İsrail Siyasi İlişkileri” <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa> .

USGS, “Undiscovered Oil and Gas of the Nile Delta Basin, Eastern Mediterranean, USGS Fact Sheet 2010-3027, May 2010, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>

Yaycı, Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye”, *Bilge Strateji* Cilt 4, Sayı 6, (2012), s. 1-70.

Yaycı, Cihat, Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2019

Yıldız, Dursun ve Doğan Yaşar, “Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç”, İstanbul, Truva Yayınları, 2012.

Yılmaz, Eren Alper, “Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası’nın Dünü ve Bugünü”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 48, (2020), 27-48.

Yüksel Cüneyt, Deniz Baran, “Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*. 40(1): 519–556.